

Joan AINAUD DE LASARTE; Anscari Manuel MUNDÓ; Joan VILA-GRAU; M. Assumpta ESCUDERO I RIBOT; Sílvia CAÑELLAS; Antoni VILA I DELCLÓS. *Els vitralls de la catedral de Barcelona i del monestir de Pedralbes*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Secció Històrico-Arqueològica: Àmbit Serveis Editorials, 1997. 394 p. (Corpus Vitrearum Medii Aevi; Espanya, 9 / Catalunya, 4)

Aquest volum de la magnífica col·lecció *Corpus Vitrearum Medii Aevi* no va poder ser vist pel director i principal impulsor de la col·lecció, Joan Ainaud de Lasarte. El pròleg d'A. M. Mundó deixa ben clar com els entrebancs, sovint, però no sempre crematístics, han provocat que la saviesa i la capacitat de treball de Joan Ainaud no hagin pogut ser més aprofitades. Tot i això, cal esperar que el volum que resta per a cloure la col·lecció aparegui sense gaire dilació i amb el mateix rigor i qualitat; per sort, Ainaud va poder deixar traçades les línies directius amb el neguit de la cursa entre la seva fi, que sabia pròxima, i els entrebancs que trobava l'obra.

El volum conté la descripció dels vitralls medievals conservats a la catedral i a l'església de Santa Maria del Pi, de Barcelo-

na, i als monestirs de Pedralbes i Sant Cugat del Vallès, amb l'estudi i reproducció dels vitralls conservats i els no conservats dels quals resta material gràfic que en permet la descripció. Es citen igualment, i de vegades es transcriuen, les notícies documentals conservades, i es comenten els estudis o les notícies publicats sobre vidrieres.

La part principal de l'obra és, però, la magnífica reproducció fotogràfica, i l'estudi detallat i documentat de cadascun dels vitralls, i s'indiquen les parts antigues i les refetes.

Clou el conjunt un útil glossari de termes tècnics, així com el recull de la bibliografia utilitzada i un resum en francès, potser massa breu i que seria bo ampliar a l'anglès.

Sens dubte, el *Corpus Vitrearum Medii Aevi* i aquest volum, en particular, és una obra que prestigia una cultura; per desgràcia, massa sovint els que tenen la representació oficial de la nostra cultura i, per tant, l'obligació de veïllar per ella sembla que ho ignorin.

GASPAR FELIU

Gener GONZALVO; Maria Carme COLL; Oliva SAMPRÓN [cur.]. *El protocol del notari Pere de Folgueres (1338)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1996. (Acta Notariorum Cataloniae; 5)

L'edició del protocol del notari Pere de Folgueres de 1338 constitueix una nova fita en el camí de publicar, en el conegut marc d'actuació de la Fundació Noguera, sota la direcció tècnica de Josep Maria Sans i Travé, un nou volum dels «primers llibres íntegres de mitjan segle XIV» (p. 11), que s'afegeix a la sèrie començada amb *El protocol del notari Bonanat Rimentol de 1351* — a cura de Laureà Pagarolas i Sabaté (Barcelona, 1991)— que n'inicia la col·lecció i de la qual ha marcat les pautes de tractament de la documentació.

El treball de què donem notícia, fruit de la col·laboració de Gonzalvo, Coll i Samprón, inclou a la «Introducció» —signada per Gonzalvo— la «Presentació» de l'obra (p. 11-12), «Notícies» de l'autor del protocol (p. 12-13) i una descripció del *protocol* que s'edita (p. 13-16).

Es tracta del registre notarial que amb la signatura 1.12 és custodiat a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Cronològicament, abraça del 21 de maig al 20 de setembre de 1338, consta de 231 folis —alguns dels quals malmesos— i no se'n coneix el títol, si bé se suposa que li correspondria ser un *capibrevium notarum*.

La tasca dels curadors ha consistit a foliar el registre i a numerar-ne els 375 instruments abans d'iniciar-ne la transcripció, la qual ha estat feta seguint els criteris exposats per a l'edició en l'obra esmentada de Bonanat Rimentol.

El protocol de Pere de Folgueres recull documents de diversos tipus: «censals, violaris, comandes i dipòsits, èpoques, debitoris, vendes i donacions d'immobles, establiments emfitèutics, recepció de rendes d'universitats i de drets de mercat, moltes procures, acompliment de voluntats testamentàries, documents relatius a mutus, etc.» (p. 15). Pel que fa al nombre d'instruments que fan referència a les execucions testamentàries, mereix una menció especial el cas de Pere Marc, ciutadà de Barcelona, que entre 1269 i 1338 va exercir diversos càrrecs a la cort.

L'obra es clou amb un «Índex topomàstic (p. 473-499) que recull els antropònims» —amb la forma regularitzada i amb les dades bàsiques d'identificació (filiació, condició jurídica o social, ofici, naturalesa, etc.)— i els topònims que apareixen als instruments transcrits —que a l'índex porten entre parèntesi la comarca a la qual pertanyen segons les demarcacions actuals—, amb l'única excepció del topònim *Barcelona* quan fa referència «a la ciutat en general, o bé a la moneda barcelonesa» (p. 473).

Una aportació, en definitiva, que interessa no solament els medievalistes i els estudiosos de la història dels notaris, sinó també els historiadors del dret, els quals podran trobar, entre d'altres informacions, dades referents a juristes (p. ex.: p. 76, 100, 120), a institucions i contractes (p. ex.: 153, 212, 217, 273, 349, 365), a inventaris de béns (p. ex.: 118) i a llibres (p. ex.: 134, 211), en les seves pàgines.

Ernest LLUCH, *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració*. Barcelona: Edicions 62, 1996. 262 p.

No és la primera vegada que Ernest Lluch s'enfronta als temes que integren aquest llibre. Hi ha un lligam directe amb alguns dels capítols de la seva tesi doctoral, publicada el 1973. Alguns àmbits de recerca s'han beneficiat de treballs intermedis, per exemple la publicació el 1989 de l'obra de Romà Rosell, *Las señales de la felicidad de España* (Madrid, 1768), amb importants notícies sobre la biografia i la personalitat de l'autor. Aquesta continuïtat en la recerca, i l'origen divers de les diferents parts del llibre (articles, pròlegs, conferències elaboració nova, etc.) són en part responsables de l'excés de repeticions de dades i conceptes que es troben massa sovint al llarg de l'obra.

Lluch assenyalà, amb les reiteracions esmentades, un camí que travessa el segle XVIII, des de la derrota del 1714 fins a la Renaixença. Es tracta de mostrar la continuïtat d'una o diverses línies de pensament que, dins les possibilitats del moment i la personalitat dels autors, afirmava la realitat d'una consciència catalana. Els testimonis que Lluch aplega són diversos i possiblement heterogenis: els projectes que des de Viena escrivia el funcionari austracista Amor de Soria, el clàssic *Via fora els adormits*, el sentit de la Il·lustració a Catalunya, el paper que tingueren nombrosos catalans *Espanya endins*, tant els coneguts comerciants i traguers de Calaf i de Copons, com el menys conegut (però en aquella època famosíssim) dramaturg Comella. De manera especial, s'insisteix en que durant el segle XVIII es

construí un gran monument d'erudició històrica (però no mancada d'intencionalitat i d'orientació) que permeté la volada de la Renaixença. Aquesta gran obra és triple: 1) les *Memorias históricas* de Capmany, 2) el *Discurs* a la Junta de Comerç, atribuïble a Caresmar, i 3) el *Diccionari d'escriptors catalans* que publicà Torres Amat el 1836, però que en realitat era fruit d'una tasca prèvia de diferents erudits.

L'obra de Lluch es mou al voltant de diferents temes: per exemple, el de la cultura catalana en castellà (en el cas del segle XVII amb unes pressions polítiques fortíssimes), el de la posició de Catalunya dins d'Espanya. I desenvolupa el seu raonament en un cert àmbit interdisciplinari, posició afavorida per l'estudi del pensament econòmic, i que exigeix una formació i unes fonts d'informació variades. Cal que l'autor conegui les realitats econòmiques, els corrents de pensament, els instruments de treball de la història intel·lectual, les recerques, no sempre de fàcil accés, sobre el món fragmentat dels exiliats austracistes. Lluch ens dóna informació sobre temes nous, incorpora recerques recents, però no evita errors puntuals sobre qüestions d'enquadrament general o de temes institucionals.

La Catalunya vençuda del segle XVII no és, per la seva mateixa construcció, una obra sistemàtica, sinó més aviat un conjunt de reflexions, a vegades repetitives, que es fonamenten en una informació abundosa i força nova, reflexions suggestives, que potser els especialistes en els seus respectius camps podran discutir, però que per a un lector general seran estimulants i obligaran a tenir en compte els seus punts de vista.

PERE MOLAS RIBALTA

Gustau NERÍN (1998). *Guinea Equatorial: Història en blanc i negre*. Barcelona: Empúries. 267 p.

Era Guinea Equatorial una *nación libre de stirpe hispana*, com l'havia definit Manuel Fraga Iribarne? Va ser el colonialisme espanyol en aquest país diferent al de la resta de països europeus? En quina mesura la independència d'aquells territoris va modificar les relacions —en concret les sexuals— entre l'home blanc i la dona negra?

Gustau Nerín, antropòleg especialitzat en la història de Guinea Equatorial analitza, a partir dels testimonis de missioners, colons, administradors, prostitutes, viatgers i un llarg etcètera, la política colonial que es va dur a terme a Guinea Equatorial, essencialment en allò que afecta les relacions entre l'home blanc i la dona negra.

Segons l'autor, fou una política molt agressiva. Econòmicament, la colònia era rendible i oferia a una minoria blanca la possibilitat d'obtenir uns guanys considerables. En aquells anys, el discurs racista pretenia demostrar les diferents capacitats intel·lectuals dels individus segons el color de la seva pell, i per això intentava donar arguments científics. Un dels elements que es va veure involucrat en aquest joc xenòfob va ser el de les relacions sexuals. Tenint en compte el puritanisme de la societat colonial, el mite de la superior sexualitat del negre sobre la del blanc era un menyspreu envers el primer. A més, la sexualitat desbocada dels africans afeblia, es deia, les seves capacitats intel·lectuals.

Lligat al mite de la sexualitat, les versions sobre la gelosia dels africans, sobre la

seva capacitat o no d'estimar i sobre els càstigs a una infidelitat femenina que a parer d'alguns era una realitat estesa mentre que per a d'altres era una excepció, són múltiples. De l'home negre, a més, es va voler donar la imatge que es tractava d'un perill per a la dona blanca, disposat a violar-ne una tot just tingués l'oportunitat.

Els colons residents a Guinea, per la seva banda, sovint establien relacions més o menys esporàdiques amb dones negres, a les que sempre consideraven inferiors i en l'espera de poder tornar a la metròpoli i casar-se amb una dona blanca. El rebuig envers la dona negra i el mite del seu erotisme, es barrejaven. Aquestes relacions s'establien sempre a canvi de *regals*, en una evident prostitució encoberta que per moltes raons s'ha volgut amagar, una d'elles el desig de mantenir en peu el mite de les virtuts *conqueridores* de l'home blanc.

Segons ens indica l'autor, un cop assolida la independència, sembla que les coses tampoc varen canviar tant. En realitat, el racisme que impregnava la política i la cultura dels blancs a la Guinea colonial es manté en molts aspectes. D'altra banda, es va donar entrada dins del grup dels privilegiats a una elit local que, essent negra, va ocupar el lloc que els antics colons havien deixat. El comerç amb el sexe és avui en dia més evident que en època colonial. Els homes solters negres acudeixen a la prostitució perquè a causa de l'elevat preu de la dot no poden casar-se; i aquells que estan casats recorren a ella perquè la poligàmia no ha quedat esborrada de la seva cultura. Tot i això, aquesta prostitució no segueix els mateixos esquemes que en els països occidentals, sinó que consisteix en una semiprostitució on generalment les noies que s'hi dediquen

no ho fan com a únic mitjà de supervivència, sinó per complementar els ingressos que tenen com a cambreres, funcionàries o estudiants. Els europeus que fan ús dels seus serveis tampoc es reconeixen com a clients, sinó que tot i admetre la despesa que aquestes noies els ocasionen, prefereixen parlar de noies *que putean mucho*.

En definitiva, es tracta d'un llibre interessant que utilitza un llenguatge irònic per introduir-nos, de manera planera i entretinguda, en la història d'un país que pateix, encara avui, les conseqüències del seu passat colonial.

MARIA LLOMBART

ALBERT BALCELLS; ENRIC PUJOL; JORDI SABATER (1996). *La mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. 587 p. (Monografies de la Secció Històrico-Arqueològica; V)

La Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans ha editat de manera acurada l'obra d'Albert Balcells, Enric Pujol i Jordi Sabater. Es tracta d'un estudi de la Mancomunitat, «una federació voluntària de les quatre diputacions provincials del Principat que es va constituir fa vuitanta-un anys», segons paraules de Balcells, a la p. 13 del llibre que presentem.

L'obra comença amb una «Introducció» (p. 13-17), a càrrec de Balcells, on es defineix la Mancomunitat i es comenta el seu significat i importància a l'època en la qual va néixer. D'aquesta manera, l'autor assenyala que la Mancomunitat fou un compromís de solidaritat interna entre les comarques de Catalunya pel qual es podien transvasar recursos i inversions públiques des de la capital del Principat a les zones menys desenvolupades del país. A més, l'autor comenta les mancances historiogràfiques sobre el tema, que el van menar a aprofundir en l'estudi d'aquesta institució, estudi que, d'una altra banda, era massa ample per a una sola persona. Sota el patrocini d'un programa de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, de la qual Albert Balcells n'és membre, es va portar a terme el treball, repartint la feina de buidatge documental i de redacció entre Balcells, Pujol i Sabater. Així, Pujol és autor dels capítols sisè, setè i vuitè, dedicats a la tasca de la Mancomunitat en matèria d'ensenyament i

cultura, mentre que la part que estudia les eleccions provincials és obra de Sabater. La resta de l'estudi és d'A. Balcells.

L'obra es divideix en cinc parts, La primera d'elles, «La gestació de la Mancomunitat», abraça l'estudi dels antecedents de la federació i les campanyes que els catalans van portar a terme per a assolir els seus objectius politicoadministratius.

La segona part, «La dinàmica política», repassa la història de la Mancomunitat, des de la seva constitució (1914-1916) fins a la dictadura de Primo de Rivera (1923).

La tercera part es dedica a «L'estructura de la Mancomunitat», amb un capítol sobre les eleccions provincials i un altre que se centra en l'estructura, és a dir, en els òrgans centrals de poder, l'Assemblea, el Consell Permanent, els Consells de la Mancomunitat i l'Administració central d'aquesta.

La seva quarta part, «L'obra de la Mancomunitat» estudia la tasca de la federació i els resultats obtinguts al llarg de la seva vida en diferents matèries: finances, comunicacions i obres públiques, beneficiència i sanitat, política agrària, política social, estat regional i institucionalització cultural, política cultural, instrucció pública i defensa del dret civil català.

La cinquena part és l'epíleg, «La postdictadura i el projecte restaurador d'una entitat regional», que narra la fi de la Mancomunitat i les seves causes.

A manca d'unes conclusions dels autors, podem dir que assenyala Balcells a la introducció de l'estudi, i que el mateix lector del text pot concloure, que la Mancomunitat tingué una importància cabdal com a model de descentralització administrativa que portaria, uns anys més tard, a les auto-

nomies polítiques i administratives republicanes.

Finalment, només resta assenyalar que, a part de les làmines i fotografies que es reprodueixen a les pàgines centrals del llibre, l'obra té un extensíssim apèndix documental, una acurada bibliografia i un índex onomàstic.

MÒNICA GONZÁLEZ

CENTRE D'ESTUDIS CONTESTANS. *El Comtat: Una Terra de Castells*. Cocentaina: Centre d'Estudis Contestans: Ajuntament de Cocentaina, 1996. 124 p.

El llibre que ressenyem és el catàleg d'una exposició organitzada pel Centre d'Estudis Contestans i l'Ajuntament de Cocentaina, muntada al Palau Comtal d'aquesta ciutat del País Valencià durant els mesos d'octubre i novembre del 1996, amb motiu de la 650 edició de la Fira de Tots Sants de Cocentaina.

Resulta, certament, encomiable que una comarca com el Comtat, a la regió de Xàtiva, hagi tingut la iniciativa d'exposar i publicar un digníssim catàleg dels nombrosos castells musulmans de la comarca, situada en una zona abrupta de les serralades bètiques valencianes. Diem això perquè sovint els catalans del Principat hauríem de donar més suport i ressò als nostres germans del sud, massa abandonats a la seva sort, dins un context polític, com és el valencià, certament difícil. D'aquí creiem que val la pena de donar notícia d'aquest catàleg.

Cal tenir en compte, per a comprendre el contingut del llibre, que aquesta comarca del Comtat fou totalment islamitzada, i que, per tant, els seus nombrosos castells, situats cronològicament entre els segles XI, XII i XIII, responen a la política islàmica de defensa, accentuada pel perill que veien venir per part dels cristians del nord, i sobretot, amb les notícies que rebrien de la caiguda de Tortosa (1148), Lleida (1149), Terol (1170) i Conca (1177). Els castells islàmics del comtat, per tant, responen a una política d'auto-defensa, amb capacitat per a aixopugar la

població camperola, que conreava els camps de la foia de Cocentaina; una defensa, al capdavant, inútil, ja que les tropes cristianes de Jaume I ocuparien el Comtat vers el 1244.

Després d'una erudita introducció històrica sobre els castells del Comtat dins el context del *Sharq al-Àndalus*, a cura de Josep Torró, s'estudien monogràficament els castells següents: Cocentaina (el més espectacular), Margarida, Torre del Pla de la Casa, Agres, Torre d'Alcúdia (Agres), Seta, la Barcel·la, Perputxent, Plana, Travadell, Bènicadell, Gaianes i Penella (Cocentaina). En cada estudi hi ha, a més de la descripció minuciosa i d'unes notables referències històriques, extretes majoritàriament de l'Arxiu Reial de Barcelona (ACA), nombroses il·lustracions (la majoria en color), acompanyades per plantes i seccions de les fortaleeses.

Cal felicitar, doncs, el Centre d'Estudis Contestans, per aquesta iniciativa, que ens indica el rigor i vitalitat dels seus estudiosos, i els animem a continuar aprofundint en d'altres aspectes del seu ric patrimoni històric, de fondes arrels islàmiques: els conreus, les pastures i les xarxes hidràuliques, tal com apunta el ja esmentat estudiós Josep Torró.

GENER GONZALVO